

væksten nu er yderst beskednen, det voldsomt ekspanderende Skandinavien (navnlig Sverige og Finland) og så øst- og sydeuropa, præget af et uforandret og primitivt landbrug + stærkt stigende befolkning + mangel på kapital til at gennemføre urbanisering og industrialisering.

Med dette værk er der præsteret en ualmindelig fint gennemtænkt betænkning. Derimod overlades det i det store og hele til læserne at fantasere over virkningerne af, at områder som England/Frankrig er blevet relativt stagnerende, eller af at Østeuropa kombinerer stor befolkningstilvækst med kapitalmangel. Hvilken betydning har den slags for de sociale spændinger i sådanne lande? Hvordan påvirkes beskæftigelsen? Hvilken betydning har det for de monetære størrelser og for den monetære politik, for spørgsmålet om inflation eller ikke? Det er som om forfatteren ved at skyde de monetære spørgsmål fra sig, har skåret noget væsentligt bort. Man vil måske hævde, at det monetære først og fremmest er noget, der følger af det reelle. Men væksten i de reelle størrelser, produktion, omsætning, varelagre etc., er dog vel heller ikke upåvirket af den monetære politik. Bogen, der dog omfatter trediverne, efterlader én så klog — eller rettere så dum — som før om, hvorfor trediverne blev et stagnationens tiår.

Den bog, der her er offentliggjort, er et meget værdifuldt bidrag til den stærkt voksende litteratur om vækstproblemer.

På sine sidste 85 sider bringer bogen (der er i meget stort format) et omfattende statistisk appendix indeholdende udvalgte tabeller til belysning af udviklingen. Dette materiale er meget overskueligt og værdifuldt.

Kjeld Philip.

W. W. Rostow: The Process of Economic Growth. W. W. Norton & Company, Inc. New York 1952. (285 s. + X). Pris \$ 4.50.

Bogen tilsigter at gøre en indsats på grænseområdet mellem teoretisk økonomi og historisk opsporing af facts. Denne indsats motiveres med, at teoretikeren hoved-

sagelig lader sig binde af data angående struktur, viden, kapacitet, etc., som kun kan tages for uforanderlige i det korte løb, mens historikeren overvejende holder sig til at berette om ændringerne i disse data uden at se, hvad ændringer i ramme betyder for indhold.

Forf. er klar over, at han ikke er ene om at yde denne indsats. Han fremhæver, at allerede Adam Smith og J. S. Mill sankede aks på denne mark, mens Marshall forsøgte den (hvad jo ikke kan undre, i betragtning af, at arbejdsdelingen indenfor samfundsvidenskaberne netop nød fremme i og med M.'s indsats) — og han peger på, at hele problemkredsen omkring de underudviklede landes problemer og studiet deraf i nyeste tid vil yde væsentlige bidrag.

Med sit eget bidrag mener han ikke at have løst »fully the issues of multiple dynamic causation which a formalization of long period analysis demands« — men vel at have givet en tilnærmelse til en langtidsanalyse, som kan bringe »certain of the issues of longperiod analysis within the scope of systematic treatment«.

Oplygningen af denne tilnærmelse til en langtids teori (eller skal vi sige antydning heraf) kan groft skitses således.

En økonomis væxthastighed er bestemt af tilvæksten i arbejde, kapital (i videste forstand, inkluderende jord og andre resourcer), viden, teknisk organisation m. m. — I stedet for nu at tage disse størrelser som data, hvilket forf. netop anklager økonomerne for sædvanligvis at gøre, går han et skridt længere bagud i et forsøg på at gøre væksten i arbejdskraft, resourcer, organisation etc. til genstand for bestemmelse. Til den ende introducerer han følgende 6 »propensiteter«:

The propensity to develop fundamental science (physical and social).

The propensity to apply science to economic ends.

The propensity to accept innovations.

The propensity to seek material advance.

The propensity to consume.

The propensity to have children.

væksten nu er yderst beskedent, det voldsomt ekspanderende Skandinavien (navnlig Sverige og Finland) og så øst- og sydeuropa, præget af et uforandret og primitivt landbrug + stærkt stigende befolkning + mangel på kapital til at gennemføre urbanisering og industrialisering.

Med dette værk er der præsteret en ualmindelig fint gennemtænkt betænkning. Derimod overlades det i det store og hele til læserne at fantasere over virkningerne af, at områder som England/Frankrig er blevet relativt stagnerende, eller af at Østeuropa kombinerer stor befolkningstilvækst med kapitalmangel. Hvilken betydning har den slags for de sociale spændinger i sådanne lande? Hvordan påvirkes beskæftigelsen? Hvilken betydning har det for de monetære størrelser og for den monetære politik, for spørgsmålet om inflation eller ikke? Det er som om forfatteren ved at skyde de monetære spørgsmål fra sig, har skåret noget væsentligt bort. Man vil måske hævde, at det monetære først og fremmest er noget, der følger af det reelle. Men væksten i de reelle størrelser, produktion, omsætning, varelagre etc., er dog vel heller ikke upåvirket af den monetære politik. Bogen, der dog omfatter trediverne, efterlader én så klog — eller rettere så dum — som før om, hvorfor trediverne blev et stagnationens tiår.

Den bog, der her er offentliggjort, er et meget værdifuldt bidrag til den stærkt voksende litteratur om vækstproblemer.

På sine sidste 85 sider bringer bogen (der er i meget stort format) et omfattende statistisk appendix indeholdende udvalgte tabeller til belysning af udviklingen. Dette materiale er meget overskueligt og værdifuldt.

Kjeld Philip.

W. W. Rostow: The Process of Economic Growth. W. W. Norton & Company, Inc. New York 1952. (285 s. + X). Pris \$ 4.50.

Bogen tilsigter at gøre en indsats på grænseområdet mellem teoretisk økonomi og historisk opsporing af facts. Denne indsats motiveres med, at teoretikeren hoved-

sagelig lader sig binde af data angående struktur, viden, kapacitet, etc., som kun kan tages for uforanderlige i det korte løb, mens historikeren overvejende holder sig til at berette om ændringerne i disse data uden at se, hvad ændringer i ramme betyder for indhold.

Forf. er klar over, at han ikke er ene om at yde denne indsats. Han fremhæver, at allerede Adam Smith og J. S. Mill sankede aks på denne mark, mens Marshall forsøgte den (hvad jo ikke kan undre, i betragtning af, at arbejdsdelingen indenfor samfundsvidenskaberne netop nød fremme i og med M.'s indsats) — og han peger på, at hele problemkredsen omkring de underudviklede landes problemer og studiet deraf i nyeste tid vil yde væsentlige bidrag.

Med sit eget bidrag mener han ikke at have løst »fully the issues of multiple dynamic causation which a formalization of long period analysis demands« — men vel at have givet en tilnærmelse til en langtidsanalyse, som kan bringe »certain of the issues of longperiod analysis within the scope of systematic treatment«.

Oplygningen af denne tilnærmelse til en langtids teori (eller skal vi sige antydning heraf) kan groft skitseret således.

En økonomis væxthastighed er bestemt af tilvæksten i arbejde, kapital (i videste forstand, inkluderende jord og andre resourcer), viden, teknisk organisation m. m. — I stedet for nu at tage disse størrelser som data, hvilket forf. netop anklager økonomerne for sædvanligvis at gøre, går han et skridt længere bagud i et forsøg på at gøre væksten i arbejdskraft, resourcer, organisation etc. til genstand for bestemmelse. Til den ende introducerer han følgende 6 »propensiteter«:

The propensity to develop fundamental science (physical and social).

The propensity to apply science to economic ends.

The propensity to accept innovations.

The propensity to seek material advance.

The propensity to consume.

The propensity to have children.

Disse propensiteter knytter forf. store forventninger til, f. s. v. som de tilsigter at knytte forbindelsen mellem den analyse, der alene regner med økonomisk motiverede handlemåder og den, der opfatter menneskelig handlen som bestemt af sociologiske, psykologiske og andre motiver.

Propensiteterne sammenfatter, hvorledes et samfund til enhver tid gennem sin sociale sammensætning og sine institutioner reagerer på sine muligheder. Propensity to consume er altså *ikke* forbrugstilbøjeligheden, men de forhold, der på given tid og sted leder til denne eller hin forbrugstilbøjelighed. Herved flyttes data et skridt bagud, sådan at data sagt med forf.'s noget dunkle sprogbrug afspejler den samfundet iboende vurderingsskala.

Argumentationen er nu — såvidt den da kan udkrystalliseres af de talrige omskrivninger, forf. betjener sig af ved de lige så talrige opsummeringer, han foretager — at væxten i udstyr, organisation, m. m. er bestemt af propensiteterne. Men den styrke, hvormed de virker, er på sin side igen bestemt af fortidens sociale og politiske kræfter. Samtidig har de en indbygget langtidstendens til væxt, stagnation eller fald. Og endelig kan, ved siden af propensiteterne, en langsigtet tendens til faldende udbytte påvirke arbejdskraften, de ekstraktive erhverv og (muligvis) de samlede investeringer ...

Som det vil ses, er der tale om et yderst formelt oplæg, hvor forf. ved en kombination af (1) at rykke data nogle led tilbage til det, man slet intet véd om (2) en passende sprogbrug åbner muligheder for at lade udviklingen være bestemt af flere end de rent økonomiske kræfter. Og det er jo endelig ikke så nyt. Om man sammenfatter de usikre data i kapital, organisation, arbejdskraft, viden etc. og lader disse størrelser rumme en række psykologiske, antropologiske og sociologiske m. fl. faktorer eller opfatter disse som bestemt af nogle motiver (propensiteter) til at lade dem voxe, kan vist komme ud på eet, når man til syvende og

sidst ikke kan konstatere andet end resultatet: en samtidig væxt i produktion og resourcer.

Imidlertid er dette kun bogens oplæg. — Omend det også dominerer den kraftigt og introduceres med en masse ord, må det understreges, at bogen rummer mere end det. Dels giver reformuleringen af de gængse langtidsmodeller anledning til ændret placering af tidligere forfatters begreber. Dels går forf. videre ved at sammenholde samlet væxt med væxten i de enkelte sektorer samt ved at indpasse konjunktursvingninger og seculære svingninger i sin model. Og endelig forsøger han i bogens anden del en række anvendelser.

Rostows langtidsmodel, opstillet på grundlag af de nævnte begreber, er yderst simpel og ender i realiteten op i, at økonomisk væxt er et resultat af efterspørgselsens (udtrykt ved propensiteterne) kamp med udbudet (udtrykt ved arbejdskraften, de ekstraktive erhverv og de samlede investeringer, sådan som de nu måtte være påvirket af en langtidstendens til faldende udbytte).

Hvor godt denne i sin grundvold statiske efterspørgsels-udbudsbetragtning eger sig til analyse af et forløb, bekymrer forf. sig tilsyneladende ikke om. For ham er det centrale stadig at få tildelt de ikke-økonomiske faktorer (propensiteterne) deres rolle i spillet. Ved således at gøre brug af propensity to apply science to economic ends og propensity to accept innovations og samtidig forudsætte fuld beskæftigelse opnår forf. bl. a. at placere »nødvendigheden som opfindelsens moder«. Hvilket sætter ham i stand til at trække Schumpeters exogene »innovations« ind som en endogen størrelse.

Også *Harrod* (»Towards a Dynamic Economics«) tages under behandling og fsv. efter samme recept: ryk data længere ud. Det er forkert af Harrod (og flere med ham) at betragte tilvæxt i befolkning og produktivitet som uafhængige variable — selvom de begrænser deres analyse til vestlige, udviklede lande. Herved overser

de den autonomt (af væxten) skabte investering og lader investeringsniveauet være bestemt alene af acceleratoren indenfor den givne teknik. De bør snarere opfatte totalinvesteringen som en funktion af »acceptance of innovation« (efterspørgsel) og udbudskurven for investeringsmidler. Væxt i form af »take-off« (= konstant væxthastighed i efterspørgslen) eller det modsatte »seculær stagnation« kan let indpasses i Rostows model som resultat af ændring i tendens til fallende udbytte eller i propensiteterne.

Indpasningen af konjunktursvingningerne i forf.'s model giver fsv. ikke anledning til afgørende konflikter med alment accepteret konjunkturforklaring, men nok til ny synspunkter. Rostow lægger i sin konjunkturforklaring stor vægt på (1) timelag'ene i investeringsprocessen og (2) tendensen til en yderst ujævn fordeling af investeringsefterspørgselen i de forskellige sektorer.

Disse betragtninger giver grundlag for at afvise stagnationsteoriene. Direkte vendt mod *Alvin Hansen* (»Business Cycles and the National Income«) spørger Rostow, »Does the boom actually exhaust the objective possibilities for profitable new investment on the requisite scale, for the time being —? Er det ikke snarere sådan, at »investment simply (has) overshoot in certain directions?« For i så fald er »the central phenomenon of the trade cycle — not an inappropriate total level of investment in relation to the rate of economic progress, but an inappropriate balance of investment in relation to the pattern of economic progress and its technical possibilities«. Og så er der mindre grund til pessimisme m. h. t. fremtidig væxt.

Omend denne opfattelse kan støde på vanskeligheder, når den konfronteres med talrige opsvings *generelle* investeringsaktivitet, rummer den givetvis noget meget værdifuldt ikke mindst derved, at den stiller en konkret analyseopgave til den økonomiske historieforskning. Specielt for konjunkturlæren udnytter Rostow syns-

punktet til at generalisere forklaringen af konjunkturbølger af uens længde. Disse kan være af samme natur og kun adskille sig fra hinanden ved forskel i modningsperiode for de bestemte investeringer, som driver den enkelte konjunktur frem.

Lignende synspunkter, som dem der anlægges på konjunktursvingningerne, anlægger forf. på de seculære bevægelser. Her er det igen den *uensartede udvikling* i økonomiens forskellige led, de konstante relative forskydninger, han trækker frem som drivende kræfter.

De lange opsving, som forf. daterer til 1793—1815, 1848—1873, 1896—1920 og 1935—(?) karakteriseres ved alment stigende prisniveau med *relativt stigende landbrugspriser*, mens de mellemliggende perioder får den modsatte karakteristik. Når det gælder årsagsforklaringen, vil forf. ikke afvise, at krigene, som fandt sted i begyndelsen eller henimod midten af hans opgangsperioder, kan have spillet en rolle, spec. ved at give impuls til en række overinvesteringer fx. i skibsfart og landbrug, som siden nødvendiggjorde dybtgående korrektionsprocesser, der udartede til de lange nedgangsperioder. Den egentlige drivende kraft vil forf. dog søge *inden for* systemet — i de relative forskydninger. Hans teori for de lange bølger løber derfor (refereret i meget grove træk) efter følgende linjer: Opgangsperioderne kendetegnes ved intensiv investering, dvs. *åbning af nyt land*. Investeringsprocessernes lange modningsperiode, som følger af de mange afledede investeringer, bevirker, at åbning af nyt land fører til overexpansjon. Mens den omfattende investeringsproces står på, drives prisniveauet i almindelighed og landbrugspriserne i særdeleshed i vejret, hvilket på sin side stimulerer profitforventningerne og dermed driver ekspansjonen videre trods stigende omkostninger. Efterhånden udtømmes de profitable, *extensive* investeringsmuligheder, hvorved der er skabt en baggrund for en nedgangsperiode karakteriseret ved et af overexpansjon skabt

prisfald — spec. for landbrugsvarer. Der er altså ikke alene tale om en generel opgangstendens, men også om, at opgangstendensen har slagside i retning af overudvikling af landbrugsproduktionen. Hvilket på den ene side skaber en nedgangstendens, men på den anden side også skaber en kompensation, fsv. som der i opgangen naturligt opstår en række forsømte *intensiveringsprojekter* til at udfylde nedgangen. Denne karakteriseres derfor ved en *drejning* af produktionen over mod industriproduktion o. l. Konsekvensen heraf er (hvad Rostow jo også har brug for i sin optimistiske afvisning af stagnationstendenser), at *væxten* som sådan fortsætter. Nedgangen er en *prisnedgang* skabt i det væsentlige af overflod på landbrugsvarer, herunder råvarer. Konsekvensen er endvidere en afvisning af, at det er de ny industrier, der bærer de lange opgange. Snarere er det omvendt: åbning af nyt land i opgangen giver basis for, at fx. bomuldsindustrien, sidebanerne, det ny rullende materiel, den elektrotekniske og den kemiske industri kan opbygges uden ledsagende prisstigninger i nedgangsperioderne. Sidenhen opfanger denne industrielle udvikling så overskudet i landbrugs- og råvareproduktionen, hvorved de extensive investeringer igen bliver profitable.

Omend mange og gode eksempler fra historien føres i marken til underbygning af dette stærkt stiliserede billede, efterlader det dog en lang række ubesvarede spørgsmål, netop når det konfronteres med den økonomiske histories detaljer — fx. med de mange samtidige ekspansionsprocesser i industri og landbrug eller med den udbredte arbejdsløshed i *industrien* i 1870'erne og 80'erne. — Ved at inddrage praktisk taget hele verden i billedet bliver det ligesom for let altid at finde de brudstykker der passer og at overse dem, der ikke passer ind i billedet.

Og vendt mod selve billedet: Det lyder plausibelt, at en gennem lang tid expanderet landbrugs- og råvareproduktion kan bære en påfølgende industriekspansjon uden prisstigning. Men dog næppe til enden?

Flaskehalse og lønstigning er dog et par hundede, som nok kan vælte rundt på keglerne.

Indvendinger af den art rammer dog ikke Rostow mere end en hvilkensomhelst anden langtidsteoretiker. Konfronteres Rostows langtidsmode med de øvrige på markedet — fx. Schumpeters, — vil man finde, at der er føjet nye værdifulde træk hertil med R.'s analyse af de skiftende terms of trade mellem industri- og landbrugsvarer.

I bogens anden del, »Some Applications«, er det da også de to kapitler, »The Terms of Trade in Theory«, hvor forf.'s analyse fra 1. del konfronteres med *Taussig, Ohlin, Keynes, Colin Clark* m. fl., og »The Terms of Trade in Practice«, hvori en række statistiske data præsenteres og tildeles betydning for indkomstforskydninger o. m. a., der vejer tungest til. Et kapitel: »War and Economic Change« forekommer noget udflydende og konkluderer blot i, hvad forf. allerede slog fast i 1. del: at krige vel er en forstærkende faktor i udviklingen, men helt exogene i forhold til økonomien.

Forbavsende er iøvrigt det meste af bogens anden del derved, at det nøje udformede begrebsapparat fra første del trods overskriftens løfte om nogle anvendelser træder stærkt i baggrunden. Navnlig »propensiteterne« hører vi meget lidt om — de skubbes mere og mere til side for det, der også umiddelbart forekommer at være bogens vigtigste bidrag, de relative forskydninger i mellem diverse sektors priser, produktion og indtægter.

Poul Milhøj.

Lionel Robbins: The Theory of Economic Policy in English Classical Political Economy. Macmillan & Co, London, 1953, IX + 217 sider. Pris 15 sh.

Begyndelsen til denne bog blev gjort i 1939, men krigens udbrud bevirkede en elveårig pause i forfatterens arbejde. Man må være ham taknemlig for, at han tog sig tid til at genoptage arbejdet, thi resultatet er blevet en påkrævet bog indeholdende en velskrevet, samlet fremstilling af,